

RSn073 Čeština pro překladatele

1. Úvod a základní pojmy; zvuková stránka češtiny; grafická stránka češtiny; morfematika

Zbyněk Michálek

Obsah

Úvodní informace k předmětu

Osnova předmětu

O češtině obecně

Zvuková stránka češtiny

Grafická stránka češtiny

Morfematika

Domácí úkol

Úvodní informace k předmětu

- ▶ povolené absence: 3 (2 + příp. úvodní hodina); zaznamenáváno do IS záznamníku
- ▶ ukončení: zápočet 5 kr.
  - ▶ závěrečný test (teorie)
  - ▶ doplňovací cvičení (praxe)
  - ▶ oprava textu pomocí korektorských značek (praxe)
  - ▶ hranice 75 %
- ▶ literatura v sylabu v ISu
  - ▶ HOUŽVIČKOVÁ, M., HOFFMANNOVÁ, J.: *Čeština pro překladatele: základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení*. 2012.
  - ▶ SOCHROVÁ, M.: *Český jazyk v kostce: pro střední školy*. Praha: Fragment, 2009.
  - ▶ SOCHROVÁ, M.: *Cvičení z českého jazyka v kostce: pro střední školy*. Praha: Fragment, 2008. + klíč
  - ▶ NOVOTNÁ, A.: *Nový český jazyk v kostce pro SŠ*. Praha: Fragment, 2019.
  - ▶ MRÁZOVÁ, M.: *Nová cvičení z českého jazyka v kostce pro SŠ*. Praha: Fragment, 2019.
- ▶ prezentace budou ve studijních materiálech
- ▶ hodina ± teorie a praxe napůl, záleží na tématu
- ▶ 28. 10. nebude hodina (státní svátek) (končíme 16. 12.)
- ▶ plusové body za důležité informace, tipy, nápady apod. přínosné pro předmět, výuku
- ▶ **předmět o češtině, nikoliv praktické překlady apod.**

Obsah

Úvodní informace k předmětu

Osnova předmětu

O češtině obecně

Zvuková stránka češtiny

Grafická stránka češtiny

Morfematika

Domácí úkol

Osnova předmětu

- ▶ **úvod a základní pojmy; zvuková stránka češtiny; grafická stránka češtiny; morfematika**
- ▶ lexikologie; principy slovtvorby a rozšiřování slovní zásoby češtiny
- ▶ tvarosloví substantiv, příslovcí a předložek
- ▶ tvarosloví adjektiv, zájmen a číslovek
- ▶ tvarosloví sloves, spojek, částic a citoslovcí
- ▶ skladba – věta a výpověď, valenční a závislostní syntax, větné členy
- ▶ skladba – shoda přísudku s podmětem, interpunkce, aktuální členění větné, odchylky od pravidelné větné stavby, zápor ad.
- ▶ stylistika – základní principy a pojmy, stratifikace češtiny
- ▶ stylistika – funkční styly
- ▶ kompozice textu (textovost, členění textu, koherence, koheze)
  - ▶ něco, co chybí, nějaká zvláštní přání, vaše očekávání? (kdykoliv do mailu)

Obsah

Úvodní informace k předmětu

Osnova předmětu

O češtině obecně

Zvuková stránka češtiny

Grafická stránka češtiny

Morfematika

Domácí úkol

O češtině obecně

- ▶ úřední jazyk v České republice
- ▶ indoevropský, západoslovanský
- ▶ flexivní
- ▶ stratifikace češtiny
  - ▶ spisovná čeština
    - ▶ hovorová čeština
  - ▶ nespisovná čeština
    - ▶ nářečí (dialekt) – územní hledisko
    - ▶ slang, argot – sociální hledisko
- ▶ úzus, norma, kodifikace
  - ▶ kodifikační příručky (výslovnost, pravopis, tvarosloví, skladba, význam slov)

Obsah

Úvodní informace k předmětu

Osnova předmětu

O češtině obecně

Zvuková stránka češtiny

Grafická stránka češtiny

Morfematika

Domácí úkol

Zvuková stránka češtiny

- ▶ fonetika (fón/hláška) × fonologie (foném)
  - ▶ *prát* × *brát*, *val* × *vál*
- ▶ ortoepie × ortofonie
- ▶ homofon, homograf (nepravá homonyma)
  - ▶ *být* × *bít*, *led* × *let*
  - ▶ *bez (předložka)* × *bez (keř)*, *panický [paňický:]* × *panický [panycký]; chatař* × *chatař?*
- ▶ samohlásky (vokály/monoftongy)
  - ▶ tóny, jádro slabiky, dají se zpívat
  - ▶ 5 krátkých (*a*, *e*, *i*, *o*, *u*)
  - ▶ 5 dlouhých (*á*, *é*, *í*, *ó*, *ú*) (*ó* dnes pouze v cizích slovech a citoslovcích; proč?)
    - ▶ stsl. *конь*, stč. *kóň* → *kuoň* → nč. *kůň*, r. *конь*, sk. *kôň*
  - ▶ navíc grafémy *y/ý*, *ů*, *ě*
- ▶ dvojhlásky (diftongy)
  - ▶ *ou* (český), *au*, *eu* (v cizích slovech)
  - ▶ české klesavé

Zvuková stránka češtiny

Rozdělení českých samohlásek			
podle polohy jazyka	přední	střední	zadní
vysoké	i/í		u/ú
středové		e/é	o/ó
nízké		a/á	
podle postavení rtů	nezaokrouhlené	nezaokrouhlené	zaokrouhlené

Zvuková stránka češtiny

- ▶ souhlásky (konsonanty)
  - ▶ šumy
  - ▶ někdy tvoří jádro slabik
    - ▶ *r, l, m (ŋ)*
    - ▶ strč prst skrz krk
    - ▶ Chrt pln skvrn vtrhl skrz trs chrp v čtvrt Krč, prv zhltl čtvrt hrst zrn, škrt.
  - ▶ 25 souhlásek *b, c, č, d, d', f, g, h, ch* (spřežka), *j, k, l, m, n, ň, p, r, ř, s, š, t, t', v, z, ž*
  - ▶ 3 grafémy navíc *q, x, w* (v cizích slovech)
  - ▶ některé důležité poziční varianty (alofony): neznělé *ř* a *ŷ*, zadopatrové *ŋ*
  - ▶ ráz (přídech) ?
    - ▶ sokolím × s ?okolím, k ?Anně × k Анне
  - ▶ souhlásky znělé, neznělé, jedinečné
    - ▶ *směna* × *změna*

Zvuková stránka češtiny

Rozdělení českých souhlásek

způsob tvoření		sluchový dojem	akustická stavba	místo tvoření														
				bilabiály		labiodentály		alveoláry		postalveoláry		palatály		veláry		glotály		
centrální	nazální okluzivy	nazální explozivy	nekontinuální	matné		m		ɱ		n				ɲ		ŋ		
	orální okluzivy	orální explozivy			p	b			t	d			c	č	k	g	ʔ	
	semiokluzivy	afrikáty						tʃ	dʒ									
	konstriktivy	frikativy	kontinuální	drsné			f	v	s	z	ʃ	ʒ			x	χ		ħ
	vibranty								ɾ	ɽ								
	aproximanty									r								
laterální				matné										j				
hlasnost	znělost				-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
artikulační orgán					labiální				lingvální				glotální					
akustická stavba					gravisové				akutové				gravisové					
					nekompaktní				kompaktní									

Zvuková stránka češtiny

▶ slabika

- ▶ jádro (vokál, diftong, slabikotvorné *r, l, m*)
  - ▶ *pst, pšššt?*
- ▶ slabičné svahy (nejsou vždy: *i, in, ni, nin*)
- ▶ slabiky zavřené/otevřené
- ▶ nejmenší jednotka řeči, nenese význam
- ▶ pobočná slabika (*rtuť, lžu, msta, jdu*)

▶ slovní přízvuk (akcent)

- ▶ v češtině stálý (pevný) – vždy na první slabice (tzv. fonetického slova) – a nepohyblivý: matka, od matky (v rj volný, pohyblivý a významotvorný)
- ▶ hlavní a vedlejší: (nekonečný), velkolepý, o nekonečném
- ▶ klitika (enklitika [příklonky], proklitika [předklonky])
  - ▶ Bál jsem se mu to dát.
-li bych si ho

▶ asimilace (spodoba znělosti)

- ▶ progresivní (postupná): [*schoda*]
- ▶ regresivní (zpětná): [*zhoda*]

Zvuková stránka češtiny

- ▶ větný přízvuk (přízvuk jádra výpovědi) – souvisí se slovosledem
- ▶ důraz, melodie, tónbr, frázování, tempo, pauzy
- ▶ kadence
  - ▶ u otázek zjišťovacích stoupavá (= antikadence)
  - ▶ jinak klesavá
- ▶ výslovnostní styly
  - ▶ výslovnost zvlášť pečlivá, základní (neutrální), hovorová (běžná) a nespisovná (nedbalá)
- ▶ rotacismus, sigmatismus (šišlání), koktání

Zvuková stránka češtiny

- ▶ diktát [dyktát], tip [typ], nikl [nykl], vanilka [vanylka], želatina [želatyna], diva [dýva/dyva], tik [tyk] ([tík]), segedínský [segedýnský]/[seged'ínský], bonboniéra [bonbonyjéra]/[bonboňijéra], tis [t'is], divizna [d'ivizna], dikobraz [dykobras]/[d'ikobras], Štefánik [štefánik]/[štefáňik], Maledivy [maledyvi], Apeniny [apenyiny], Niva [ňiva]
- ▶ bufet [bifé]/[bufet] → rod!, cottage [kotyč], croissant [kroasán], grapefruit [grejpfrut]/[grejpfrút]/[grefrujt], pointa [poenta], puzzle [pazl]/[pucl], gnocchi [ňoky], Carrefour [kárfúr], coleslaw [kchoulsló] ([koleslav]), smoothie [smúθí]

Obsah

Úvodní informace k předmětu

Osnova předmětu

O češtině obecně

Zvuková stránka češtiny

Grafická stránka češtiny

Morfematika

Domácí úkol

Grafická stránka češtiny

- ▶ abeceda, pravopis (ortografie), psací soustava, písmo
- ▶ grafém, písmeno (litera), číslice (cifra; číslovka, číslo), latinka (cyrilice, azbuka, alfabet)
- ▶ spřežka, interpunkční znaménko, diakritické znaménko
  - ▶ *ch*
  - ▶ *, . ; : ? ! - (—) - ... „“ , ‘ » « ’ ( ) [ ] /*
  - ▶ *ˇ ˘ ˙ ˚*; *˘* (v češtině pouze nad písmeny)
- ▶ fonologický princip pravopisu s odchylkami:
  - ▶ *i/í, y/ý (bít/být × бить/быть)*
  - ▶ *ě (děti [d'eti], měsíc [m'ěsi:c], pět [pjet])*
  - ▶ *ú/ů (kůra/kůra)*
  - ▶ *led [let]*
  - ▶ *denní [dení]*
- ▶ velká/malá písmena, tiskací/psací varianta
- ▶ pravopisně měkké, tvrdé, obojetné souhlásky, vyjmenovaná slova
- ▶ pravopis lexikální, morfologický, syntaktický

Obsah

Úvodní informace k předmětu

Osnova předmětu

O češtině obecně

Zvuková stránka češtiny

Grafická stránka češtiny

Morfematika

Domácí úkol

Morfematika

▶ morfém

- ▶ nulový morfém
- ▶ prázdný morfém
- ▶ alomorf
- ▶ morfematický šev
- ▶ morfematický uzel

▶ typy afixů

- ▶ tvarotvorné
- ▶ slovotvorné
- ▶ sufix
- ▶ prefix
- ▶ prefixoid
- ▶ postfix
- ▶ interfix
- ▶ infix
- ▶ cirkumfix
- ▶ koncovka
- ▶ kořen
- ▶ základ

Obsah

Úvodní informace k předmětu

Osnova předmětu

O češtině obecně

Zvuková stránka češtiny

Grafická stránka češtiny

Morfematika

Domácí úkol

Domácí úkol

Úkol na příště: naučit se korektorské značky

- ▶ ČSN 88 0410 *Korekturní znaménka pro sazbu. Pravidla používání* – ke stažení na internetu
- ▶ *Korektury a korekturní znaménka* (příloha časopisu *Typografia* 12/83) – budou ve studijních materiálech

Děkuji za pozornost.